

**MDH MAMLAKATLARINING ZAMONAVIY ADABIYOTIDA POSTSOVET
HARBIY NASRI****Mirotin Oleg Dmitriyevich****Termiz Davlat pedagogika Instituti****Rus tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi****e-mail: schuhargooacademy@gmail.com****+99890-247-36-45****<https://doi.org/10.5281/zenodo.20588318>**

Kalit so'zlar: harbiy nasr, Chechen urushi, MDH mamlakatlari, zamonaviy adabiyot, tarixiy, madaniy va ijtimoiy-siyosiy voqeliklar.

Annotatsiya: maqola MDH mamlakatlarining zamonaviy adabiyotida postsovet harbiy nasrni o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, u SSSR parchalanganidan keyingi davrda mintaqada yuz bergan tarixiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarni aks ettiruvchi badiiy diskursning alohida shakli sifatida ko'rib chiqiladi. Tahlilning asosiy yo'nalishi mualliflarning harbiy tajribani, mojarolar xotirasini hamda milliy o'zlik masalalarini adabiy matnlar orqali qanday talqin qilishiga qaratilgan.

Post-sovet harbiy nasr SSSR parchalanganidan keyingi davrda MDH mamlakatlarining o'ziga xos tarixiy, madaniy va ijtimoiy-siyosiy voqeliklarini aks ettiradi. U sobiq Sovet Ittifoqi hududidagi mahalliy mojarolar, intervensiyalar va urushlar, jumladan Afg'on kampaniyasi (1979-1989), Chechen urushlari (1994-1996, 1999-2009), Gruziya-Abxaziya va Tojikiston mojarolari, shuningdek postsovet makonidagi tinchlikparvar missiyalar va operatsiyalar kontekstida shakllandi. Ushbu nasrning o'ziga xos xususiyati badiiy hikoyanavislikni hujjatli va memuar elementlar bilan uyg'unlashtirishi bo'lib, u ham individual tajribani yetkazishga, ham jamoaviy xotirani shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus harbiy diskursni yuzaga keltiradi.

Post-sovet harbiy nasr ko'pincha askar va ofitserlarning shaxsiy tajribalariga, urushning psixologik va axloqiy dilemmalariga, mojaroning ijtimoiy-etik oqibatlariga hamda davlat, jamiyat va individ o'rtasidagi munosabatlarning murakkabligiga e'tibor qaratadi. A. Kulik va S. Plotnikov kabi tadqiqotchilar Chechen urushlari va Afg'on kampaniyasiga bag'ishlangan nasr travma, yo'qotish va qahramonlik haqidagi narrativlar atrofida qurilganini ta'kidlaydilar. Ularning fikricha, bu asarlar tili harbiy terminologiyani faol qo'llaydi, jang sahnalarini emotsional jihatdan kuchli tasvirlaydi hamda urush metaforalaridan keng foydalanadi, bu esa mazkur matnlarni harbiy diskurs va mojaroning mafkuraviy ifodasini tahlil qilish uchun muhim manbaga aylantiradi.

Post-sovet harbiy nasr MDH zamonaviy adabiyotida muhim o'rin egallaydi va XX asr oxiri hamda XXI asr boshlarida yuz bergan turli mahalliy mojarolarning turli bosqichlari va shakllarini aks ettiradi. Eng muhim mavzulardan biri Afg'on urushini tasvirlash bo'lib, u badiiy va publitsistik ko'plab asarlarning markaziy mavzusiga aylangan. Bu mavzu rus nasrida Afg'onistondan qaytgan yozuvchilar, jumladan Oleg Xandus kabi mualliflar ijodida rivojlangan bo'lib, uning ijodi jangovar harakatlar va urush ishtirokchilarining psixologik kechinmalariga bag'ishlangan ko'plab hikoya va qissalarni o'z ichiga oladi. Uning asarlari postsovet nasrida Afg'on mojarosining badiiy ifodalanishiga doir muhim namunalar sifatida qaraladi.

Badiiy adabiyotda "Jannatdan ikki qadam narida" romani ham keng tanilgan bo'lib, unda desantchilar guruhining taqdiri urush dahshatlari, shaxsiy travmatizatsiya va Afg'oniston

sharoitidagi madaniyatlararo muloqotning murakkabligini aks ettiradi. Ushbu asarlar mualliflarning urush haqidagi rasmiy sovet narratividan uzoqlashib, haqiqiy jangovar tajribani yanada subyektiv va psixologik jihatdan chuqurroq talqin qilishga intilishini ko'rsatadi.

Chechen urushlari ham postsovet rus adabiyotining markaziy mavzularidan biriga aylanib, filologik tadqiqotlar obyekti bo'lgan katta hajmdagi matnlar korpusini yuzaga keltirdi. L. M. Dovletkireyevaning dissertatsiyasida ta'kidlanishicha, XX asr oxiri XXI asr boshlaridagi zamonaviy chechen "harbiy" nasri alohida madaniy-tarixiy hodisa sifatida shakllangan bo'lib, unda mualliflar mojaroning fojiasini ham individual, ham jamoaviy tajribalar orqali anglashga intiladilar. Janr doirasi novella, hikoya va romanlarni qamrab olib, hayot va o'lim, burch, axloq va madaniy mansublik kabi abadiy masalalarga murojaat qiladi. Bu kontekstda M. Ahmadovning "Va daryo tun bag'riga oqib ketdi", "Shamol shamni o'chirmasin" nomli novella hamda M. Beksultanovning "Hayot daryosining uzoq sohillari" kabi asarlar alohida ahamiyatga ega bo'lib, ularda urush badiiy makon sifatida inson mavjudligining ekstremal sharoitdagi psixologik va falsafiy jihatlarini ochib berish uchun xizmat qiladi. Tadqiqotchilarning fikricha, bu asarlar til va poetika orqali ham mojaroning shafqatsizligini, ham qahramonlar va ularning jamiyatlari duch keladigan chuqur madaniy va axloqiy muammolarni ifodalovchi o'ziga xos "harbiy nasr"ni yaratadi.

XX asr oxiri XXI asr boshidagi rus adabiyotida "yangi harbiy nasr" vakillari deb hisoblanadigan mualliflar ham muhim o'rin egallaydi. Zamonaviy harbiy nasrning asosiy namoyandalari sifatida Arkadiy Babchenko, Aleksandr Karasov, Zakhar Prilepin va German Sadulayev kabi yozuvchilar ko'rsatiladi; ularning asarlari Chechen urushi va Kavkazdagi mahalliy mojarolarni yoritadi. Bu matnlar ko'pincha badiiy va publitsistik diskursni uyg'unlashtirib, adabiy usullarni hujjatli aniqlik va voqealarga shaxsiy yondashuv bilan birlashtiradi, bu esa ularni zamonaviy harbiy nasrni tahlil qilish uchun muhim manbaga aylantiradi.

Umuman olganda, postsovet harbiy nasr badiiy va publitsistik elementlarning integratsiyasi bilan tavsiflanadi, bu esa MDHdagi harbiy diskursning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. U institutsional diskursning funksional jihatlarini (aniq terminologiya, taktik tasvirlar, buyruq va boshqaruv munosabatlari) badiiy-estetik vositalar (narrativ tuzilma, emotsional rang-baranglik, urush ramziyligi) bilan uyg'unlashtiradi. Bu esa urushning adabiy ongda qanday shakllanishini, qanday mafkuraviy va qadriyatga oid xabarlar o'quvchiga yetkazilishini hamda adabiyotning jamiyatning jamoaviy xotirasiga qanday ta'sir qilishini tahlil qilish uchun noyob imkoniyat yaratadi.

Maxsus e'tibor mahalliy mojarolarga bag'ishlangan asarlarning lingvistik va diskursiv xususiyatlariga qaratiladi: leksik tanlovlar, harbiy terminologiyaning shakllanishi, narrativ strategiyalar, qahramon va dushman obrazlarini qurish hamda mojaroni ifodalashda qo'llaniladigan badiiy usullar. S. Kuranova va K. Xoma kabi olimlar bu matnlar hujjatli, publitsistik va badiiy bayonni birlashtirgan "gibrid diskurs"ni yaratishini ta'kidlaydilar, bu esa postsovet urushining ijtimoiy va madaniy hodisa sifatidagi murakkabligini to'liq aks ettirish imkonini beradi.

Postsovet harbiy nasr MDH mamlakatlarida harbiy diskursni tahlil qilish uchun muhim manbadir. U mahalliy mojarolarni, Afg'on kampaniyasini, Chechen urushlarini va boshqa postsovet harbiy voqealarni aks ettirib, badiiy va publitsistik strategiyalarning boy palitrasini shakllantiradi. Ushbu matnlar tadqiqotchilarga individual tajriba, jamoaviy xotira va urushning

ijtimoiy-madaniy talqini o'rtasidagi kesishuvni o'rganish imkonini beradi hamda adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik va diskurs tahlili uchun fanlararo tadqiqotlar asosini yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Довлеткиреева Л. М. Современная чеченская «военная» проза: историко-культурный контекст, жанровый состав, поэтика: автореф. дис. канд. филол. наук. Нальчик, 2010.
2. Выговская Н. С. Молодая военная проза второй половины 1990-х начала 2000-х годов: имена и тенденции: автореф. дис. канд. филол. наук. М., 2009.
3. Аристов Д. В. Русская батальная проза 2000-х годов: традиции и трансформации: автореф. дис. канд. филол. наук. Пермь: ПГГПУ, 2013.
4. Бабченко А. Один солдат своей войны / Arkady Babchenko. М.: Изд-во, 2001.
5. Прилепин З. Патология / Zakhar Prilepin. СПб.: Амфора, 2003.
6. Карасёв А. Алхан-Юрт / Alexander Karasev. М.: Вагриус, 2000.
7. Ахмадов М. И текла река в ночь / M. Ahmadov. Грозный: Изд-во «Вайнах», 2005.
8. Бексултанов М. Далёкие берега реки жизни / M. Beksultanov. Грозный: Изд-во «Вайнах», 2006.
9. Индербаев Г. Проза журнала «Орга»: приобретения и потери // Вайнах, 2004, №6.
10. Туркаев Х., Туркаева Р. Где ты, новый Л. Толстой? // Вайнах, 2005, №11.